

รัฐอธิปไตยกับพระพุทธศาสนา

Sovereignty and Buddhism in Thailand

ผศ.ดร.สุชีพพัฒน์ อนนท์จรรย์

Sukhapat Anonjarn

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

บทคัดย่อ

การก่อตัวเป็นรัฐจะต้องอาศัยประชาชนเป็นหลัก เช่นเดียวกับศาสนาการจะก่อตัวเป็นศาสนาได้จะต้องอาศัยศาสนิกชนเช่นกัน กล่าวคือ ประชาชนกลุ่มเดียวกันนี้เช่นกัน เพราะฉะนั้นทั้งศาสนาและรัฐต่างมีกลุ่มชนอย่างเดียวกัน ต่างฝ่ายจะต้องพึ่งพาและอาศัยอยู่ด้วยกัน เพราะมีประชาชนเป็นผู้ให้การยอมรับอย่างเดียวกัน จึงแยกออกจากกันไม่ได้ต่างฝ่ายต่างก็มีเอกภาพเช่นเดียวกัน ได้แก่ ฝ่ายอาณาจักรก็คือภาครัฐ เปรียบเสมือนกาย ฝ่ายศาสนจักรก็คือภาคศาสนา เปรียบเสมือนใจ ทั้งสองฝ่ายระหว่างกายกับใจต่างต้องอยู่ด้วยกัน ซึ่งแยกออกจากกันไม่ได้

จะเห็นได้ว่า ระหว่างรัฐกับศาสนาต่างก็มีภารกิจที่แตกต่างกัน บางกิจก็ทำร่วมกัน กล่าวคือ ภาครัฐก็จะให้การสนับสนุนคุ้มครองศาสนา เช่น การจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจการในด้านต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา ส่วนศาสนาก็ให้การอบรมสั่งสอนคนในภาครัฐให้เป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นต้น หากคนในภาครัฐไม่ดีหรือขาดคุณธรรม ก็บ่งบอกถึงความไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของฝ่ายศาสนจักร หรือฝ่ายศาสนาไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าที่ควร จะเป็นการบ่งบอกถึงภาครัฐไม่ใส่ใจในหน้าที่เช่นกัน

เมื่อทั้งสองฝ่ายต่างทำหน้าที่แต่ละฝ่ายอย่างสมบูรณ์พร้อมแล้ว ความสมดุลภาพทางสังคมก็จะเกิดขึ้น ความผาสุกของผู้คนในรัฐก็จะปรากฏ ความสงบสุขความเป็นระเบียบเรียบร้อยก็จะมี ปัญหาในด้านต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดละเลยในหน้าที่ของตน ปัญหาก็จะเกิดตามมาทันที ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งอย่างแน่นอน

จากการเปลี่ยนแปลงไปทางสังคม ที่มีต่อค่านิยมการปกครอง ชาวไทยนิยมชมชอบระบบประชาธิปไตยเสียเป็นส่วนใหญ่ ชุดความคิดจึงก่อเกิดระบบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นมา จากเดิมที่อาศัยเฉพาะพระธรรมวินัย มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งภาครัฐเป็นผู้ออกพระราชบัญญัติฉบับนี้

ขึ้นมา ก็เพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์ จนกลายเป็นว่าภาครัฐได้เข้าปกครองคณะสงฆ์ คณะสงฆ์เองก็ยอมรับในสิ่งที่ภาครัฐได้ดำเนินการเช่นนั้น อย่างที่เป็นอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบัน

คำสำคัญ : รัฐธรรมาธิปไตย, ศาสนจักร, อาณาจักร

ABSTRACT

The foundation of a state was surely dependent upon the people and the foundation of any religion was also the same because of its followers, who were known the same people in that state. In fact, both the state and the Buddhist Authoritative Council were said to have the same people, and each of them was dependent upon and associated with each other because the same group of people became their acceptors. So, both of them were not separated from each other because of integrity. The state or the kingdom was said like the human body, and the religion's authority was in comparison of the human mind. The body and the mind had to combine together and could not be separated.

There were distinct duties between the state and the Buddhist Authoritative Council but some duties were operated together. The state had its duty to support and protect the religion. For example, the budget was allotted by Thailand's government to support and promote the Buddhist affairs whereas the state authorities were taught and trained to be good persons by the Buddhist monks. In case the state authorities were found without morality and virtue, it would be referred to the Buddhist Authoritative Council's ignorance of duties. Conversely, if the Buddhist Authoritative Council were not protected as much as possible, the state was said to ignore its duties, as well.

Whenever duties of both sides were completed, in the state, social balance arose, well-being of people appeared, peace and orderliness existed, and

no social problems occurred. Inversely, if duties of any side were ignored, certain problems would immediately arise somehow.

Regarding the social change to the country's governance value, most of Thai people were in flavor of democracy. Such a mindset resorted to the Sangha administration. The Council of Buddhist monks in Thailand was distinctively said under the state control through the country's Sangha Act, so-called the state instrument to govern the Council of Buddhist monks in Thailand, apart from the Doctrine and Discipline, appointed by the Buddha, the founder of Buddhism. It was that the state came into governing the council of Buddhist monks, who accepted what the state performed as seen at present.

Keywords : State Sovereignty, Buddhist Authoritative Council, Kingdom

1. บทนำ

สถานการณ์พระพุทธศาสนาในปัจจุบันถูกมองว่า เป็นเครื่องมือทางการเมืองพัฒนาการขึ้นมอเห็นภาพชัดขึ้นทุกวัน จนเกินเลยหน้าที่ของความเป็นสมณะเลยก็มี ผู้คนในสังคมมักตั้งคำถามในใจว่า การเมืองเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์องค์เจ้าหรือ ขอบเขตแต่ละส่วนอยู่ตรงไหนกัน ? แต่ในขณะเดียวกันความมั่นคงของพระพุทธศาสนาตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า “พระพุทธศาสนาจะต้องอาศัยอำนาจรัฐ ในขณะเดียวกันรัฐก็มีเสถียรภาพเพราะศาสนาเช่นกัน” นักปกครองชาวอุษาคเนย์ได้อาศัยคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยมีสถาบันสงฆ์เป็นรากฐานในการรักษาฐานอำนาจ

หากย้อนกลับไปสมัยพุทธกาลผ่านงานวรรณกรรม พระพุทธเจ้าวางตนให้มีระยะห่างจากรัฐ แม้ว่าพระองค์จะคุ้นเคยกับเจ้าผู้ปกครอง พระพุทธเจ้าเคยเสนออุดมการณ์ทางการเมือง แต่ทรงเสนอโดยอ้อมมากกว่า การตรัสเรื่องการปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิราช (จักกวัตตีสสูตร) เสนอหลักการปกครองเป็นรูปธรรมแก่พราหมณ์ (กฎทนต์สูตร) เป็นต้น ภายหลังการปรินิพพานแล้วกษัตริย์มีบทบาทและมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนามากขึ้น

อาณาบริเวณแถบอุษาคเนย์ยุคแรกๆ ประวัติศาสตร์บอกไว้ว่า พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับผู้ปกครองรัฐ นับตั้งแต่อาณาจักรศรีโคตรบูรณ สุวรรณภูมิ ทวารวดี ละโว้ ทริภุญไชย ล้านนา สุโขทัย นครศรีธรรมราช มาจนถึงสมัยอยุธยา รัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน ปรากฏเด่นชัดในกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การที่พระพุทธศาสนาเป็นที่สนใจของเจ้าผู้ปกครองรัฐ เพราะคำตอบสนองโจทย์การปกครอง วิทยาการ เสริมอำนาจบารมี ดังนั้น จะใช้พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของอุดมการณ์รัฐ ความสัมพันธ์ที่รัฐมีต่อพระพุทธศาสนา เป็นฐานการเมืองที่เอื้อต่อกันทั้งสองสถาบัน จนเป็นที่มาของคำว่า “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ผู้นำ)” ระหว่างอาณาจักรและพุทธจักรพัฒนาควบคู่กันมา ผู้บริหาร (กษัตริย์) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทั้งทางรัฐกับพุทธ จะเห็นได้ว่า ปรัชญาการดำเนินชีวิตของสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ชายหญิงคิดที่จะอยู่ร่วมกันตั้งเป็นครอบครัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถาบันแรกของสังคม จนเกาะกลุ่มรวมกันจนกลายเป็นรัฐขึ้นมาแล้วแต่ได้รับแนวคิดมาจากพุทธปรัชญา ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา จึงเริ่มก่อเกิดนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ลักษณะความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างรัฐกับพุทธ ที่เรียกว่า ระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักร

2. พัฒนาการร่วมสมัยระหว่างรัฐกับพุทธ

คำว่า **รัฐอธิปไตย** (sovereign) คือผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ส่วนจะเป็นใครก็สุดแต่แต่ว่าใครผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินหรือบ้านเมืองใด มีระบอบการปกครองอย่างไร ถ้าเป็นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐอธิปไตยก็คือ พระมหากษัตริย์ อำนาจของรัฐอธิปไตยก็คือการมีอำนาจอธิปไตย ซึ่งก่อให้เกิดผลของการมีอำนาจอธิปไตยทำให้รัฐอธิปไตยอยู่ในฐานะสูงสุดในแผ่นดินและไม่ต้องเชื่อฟังผู้อื่น ตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนเมื่อประชาชนแต่ละคนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่ละคนย่อมเป็นรัฐอธิปไตยแต่ไม่มีใครอยู่ในฐานะสูงสุดโดยไม่ต้องฟังคำสั่งผู้อื่น

คำว่า **พระพุทธศาสนา** (Buddhism) คือลัทธิความเชื่อที่ถือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางปฏิบัติ เป็นศาสนาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา มีพระธรรมที่พระบรมศาสดาตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ตรัสสอนไว้เป็นหลักคำสอนสำคัญ มีพระสงฆ์หรือพุทธบริษัท 4 เป็นชุมชนของผู้นับถือศาสนาและศึกษาปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อสืบทอดไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระรัตนตรัย

เมื่อคำทั้งสองได้มาอยู่ร่วมกันผสมกลมกลืนกัน จนเกิดบริบททางสังคมใหม่อย่างลงตัว เกิดคำว่า **อาณาจักร** ขึ้นมาจนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย หากจัดแบ่งเป็นศาสตร์สามารถแบ่งอาณาจักรเป็นการบริหาร 2 ฝ่าย ได้แก่

2.1 ฝ่ายอาณาจักร

หน้าที่ของรัฐเข้าไปรักษาค้ำครองป้องกันด้วยความชอบธรรมแก่พระสงฆ์ โดยขอให้ท่านที่ยังมิได้มาพึ่งพาหรือที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก ผู้ปกครองมีหน้าที่ปฏิบัติต่อศาสนธรรมโดยตรง เคารพนับถือบูชาต่อศาสนธรรมถือธรรมเป็นหลักในกิจการทั้งปวง การอุปถัมภ์บำรุงและการรักษา ผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรมปกครองแผ่นดินโดยธรรม ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง

2.2 ฝ่ายพุทธจักร

มีหน้าที่ให้การแนะนำสั่งสอนเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรง เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม และรู้จักฝึกอบรมจิต อบรมปัญญา อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขประพฤติดีปฏิบัติชอบแล้ว ก็จะเป็นผลประโยชน์แก่รัฐโดยอัตโนมัติ บุคลากรทางพระพุทธศาสนาจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมือง อย่างนักบวชบางศาสนา จนก่อให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในสังคม

ประวัติศาสตร์พระพุทธเจ้ามีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับรัฐมีอยู่มากมาย ฝ่ายรัฐหรือผู้ปกครองจะเป็นผู้ใฝ่ใจในศาสนาธรรม พอลงสระปุวิเคราะห์บอกคุณลักษณะได้ว่า

1. **คุณลักษณะที่รัฐมีต่อพระพุทธศาสนา** รัฐทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงค้ำครองศาสนา เช่น ในอังคฺลิมาลสูตร กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จไปปราบโจรองคฺลิมาล ทำให้องคฺลิมาลเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วเข้ามาบวช เป็นเหตุการณ์ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทราบ อยู่มาคราวหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลเห็นว่า เรื่องโจรองคฺลิมาลเป็นเรื่องสำคัญ ก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชน จึงมีรับสั่งให้ไปจับตัวมาลงโทษ ในระหว่างทางได้เสด็จมาแวะพบพระพุทธเจ้าก่อน พระพุทธเจ้าตรัสว่า “มหาบพิตรถ้าพระองค์ทอดพระเนตรเห็นองคฺลิมาลออกบวชเป็นบรรพชิต ไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ พุดเท็จ ฉันทอาหารเมื่อเดียว มหาบพิตรจะกระทำอย่างไรกับเขา”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญหม่อมฉันจะไหว้ ลูกรับ เชื่อเชิญ จะถวายจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ คีลาปัจจัยเภสัชบริขาร หรือจัดการค้ำครองอย่างเป็นทางการเป็นธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญแต่องคฺลิมาลเป็นโจรเป็นคนมีบาปกรรม จะมีความสมบูรณ์ด้วยศีลได้ด้วยรี...?”

เวลานั้นท่านก็นั่งอยู่ไม่ไกลจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าบอกพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “พระองค์คุณลิมาอยู่ที่นี่แล้ว”

พระเจ้าปเสนทิโกศลถึงกับสะดุ้งตกพระทัย พระพุทธเจ้าบอกไม่ให้กลัวไม่มีภัยแล้ว ได้สอบถามสนทนาและตรัสในตอนท้ายว่า “ท่านผู้เจริญ ขอพระผู้เป็นเจ้าจงเบาใจเถิด จะถวายจีวรบิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารแก่พระองค์เอง”

จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้ แสดงถึงธรรมเนียมความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระสงฆ์ รัฐมีหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ แม้แต่ผู้ที่อยู่ในเพศคฤหัสถ์เคยกระทำการร้ายมา เมื่อบวชแล้วก็ได้รับการคุ้มครอง ได้รับการเคารพนับถือที่ตีต่อฝ่ายศาสนา

2. คุณลักษณะที่พระพุทธศาสนามีต่อรัฐ ฝ่ายรัฐหรือผู้ปกครองขอคำปรึกษา ก็จะแนะนำสั่งสอนศาสนธรรมตามความเหมาะสม มีเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการระดับรัฐเป็นเรื่องการเมืองโดยตรง แต่เกี่ยวกับหลักธรรมความสงบหรือสันติภาพ เช่น ทรงห้ามทัพของพระญาติ 2 ฝ่าย ฝ่ายศากยกับโกลิยะ มีข้อพิพาทเรื่องการใช้แม่น้ำโรหิณี ทรงชี้แจงจนพระญาติทั้ง 2 ฝ่ายได้มองเห็นสิ่งที่ควรไม่ควร ระวังโทษสงบลงโดยไม่เสียเลือดเนื้อตกลงกันโดยสันติ

ต่อมามีเรื่องพระเจ้าวิตุททะยกทัพจะไปฆ่าล้างเผ่าศากย พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับระหว่างทาง ทำให้พระเจ้าวิตุททะยกทัพกลับถึง 3 ครั้ง หลังจากนั้นก็ปล่อยไม่เข้าไปเกี่ยวข้องอีก เข้าไปเกี่ยวข้องการบ้านเมืองแต่ไม่เล่นการเมือง ทำในฐานะพระญาติและบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณอยู่ในกรอบของศาสนา เสด็จไปพ้อเป็นการให้รู้ให้เข้าใจเอาเอง ส่วนที่เป็นเรื่องการเมืองจะปฏิบัติต่อกันเองพระองค์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังทรงเอื้อเฟื้อต่อฝ่ายรัฐ ในด้านที่เป็นขอบเขตอำนาจรัฐไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง หมายความว่า หากการปกครองเป็นไปด้วยดีโดยชอบก็ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง ไม่ให้เสียระบบระเบียบการปกครอง

จะเห็นได้ว่า มีบัญญัติสิกขาบทเพื่อไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง การเมืองการปกครองของรัฐ ให้ดำเนินการกันไปตามปกติ แม้แต่การบวชก็มีการวางสิกขาบทไว้ เช่น ไม่ให้รับบวชบุคคลที่เป็นข้าราชการต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานก่อน หรือไม่ให้รับบวชคนต้องโทษอาญาแผ่นดิน เป็นต้น อนุญาตให้อนุวัตรตามพระราช (ฝ่ายรัฐหรือฝ่ายบ้านเมือง) เกี่ยวกับขอบเขตอำนาจของรัฐโดยชอบธรรมที่ไม่ขัดต่อหลักการศาสนธรรม

3. การแสดงจุดยืนและสวณจุดต่างระหว่างรัฐกับพุทธ

หลักความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักรที่เป็นไปด้วยดีต่อกัน หากรัฐไม่สนับสนุน ศาสนาก็จะไปไม่รอดหาความเจริญรุ่งเรืองมิได้ ดังปรากฏในประวัติศาสตร์พบว่า

3.1 บทบาทรัฐที่ปฏิบัติต่อศาสนา

ผู้ปกครองที่ดีจะเป็นผู้ใฝ่ธรรม ยึดหลักธรรมในการบริหารกิจการของรัฐ ให้การสนับสนุนเชิดชูคุณธรรม พระสงฆ์ผู้มีคุณธรรม เผยแพร่และสืบทอดธรรม รัฐทำหน้าที่ช่วยผู้ดำรงรักษาและเผยแผ่ศาสนธรรม การปฏิบัติอย่างนี้ก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูธรรม มีผลทำให้รัฐมีเสถียรภาพในการบริหารประเทศ

การที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ยกย่องพระองค์พิมล ทั้งที่ท่านเคยเป็นโจรมาก่อน การแสดงความเคารพกราบไหว้และถวายปัจจัย 4 แสดงถึงพระองค์ทรงเคารพธรรม เชิดชูธรรม คุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของพระองค์พิมล เมื่อบวชแล้วจะต้องเป็นผู้รักษาประเพณีปฏิบัติ อารังไว้ซึ่งคุณธรรมถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ทำให้รัฐมีหน้าที่จะต้องให้ศาสนาบริสุทธิ์ ให้ศาสนธรรมดำรงอยู่ต่อไปในสังคม การทำสังคายนาถือได้ว่าเป็นการชำระศาสนา เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองรัฐ เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยขึ้นในวงการพระศาสนา รัฐก็จะเข้ามาอุปถัมภ์ คณะสงฆ์ในรูปแบบการทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาศาสนธรรมให้บริสุทธิ์ไว้ การสังคายนาจะมีภาครัฐเข้ามาดูแลทั้งในประเทศอินเดีย ศรีลังกา ตลอดจนในประเทศไทย

บางสมัยปรากฏว่ามีคนของรัฐหรือพลเมืองเป็นคนร้ายเข้าไปซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวชเข้าไปเบียดเบียนทำลายศาสนาเท่ากับทำลายประโยชน์ของรัฐ เป็นการทำร้ายเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐ ภาครัฐก็จะช่วยรักษาพระศาสนาไว้ ด้วยการไปเอาคนของรัฐหรือพลเมืองที่ไม่ดีออกมา ถือได้ว่าเป็นการชำระศาสนาไม่ให้การเมืองเข้าไปทำลายศาสนาต่อไป

3.2 บทบาทศาสนาที่ปฏิบัติต่อรัฐ

เมื่อภาครัฐในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐผู้เป็นตัวแทนของประชาชนแสดงน้ำใจต่อทางฝ่ายสงฆ์ คณะสงฆ์ก็จะปฏิบัติหน้าที่ต่างตอบแทนเช่นกัน ด้วยเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติในทางดีงาม พัฒนาทางจิตใจและปัญญา เมื่อพระสงฆ์ทำเช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการศึกษาดี มีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะช่วยส่งผลให้เป็นพลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ก็จะตกแก่รัฐ ช่วยให้รัฐเจริญรุ่งเรืองมีความสงบสุข มีเสถียรภาพทางการปกครอง

เกิดขึ้นแก่รัฐ รัฐสำนักในคุณของฝ่ายศาสนาที่ช่วยพัฒนาคนในชาติให้เป็นคนดี ที่จะปฏิบัติหน้าที่ ทำนุบำรุงอุปถัมภ์ศาสนาแทนประชาชน

การปฏิบัติหน้าที่หรือความสำนึกในหน้าที่ ดังพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโกศลสูตร อังคตตร-
นิกาย ทสกนิบาตว่า “ครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อเข้าไปแล้วก็ก้มลง
หมอบกราบ ได้จับพระบาทพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า เหตุใดจึงแสดงความเคารพนอบ
น้อมถึงเพียงนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลตอบว่า ข้าพระองค์แสดงความกตัญญูกตเวทิต์ จึงได้กระทำ
ความนอบน้อม ทรงเห็นว่าพระพุทธเจ้าปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชน
ทั้งหลาย”

ด้วยเหตุผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า หลักความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา บุคลากร
ทางศาสนาช่วยกันปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อประโยชน์สุขของชนทั้งหลายตามหน้าที่และฐานะของตน
ดังพระพุทธพจน์ตรัสไว้มากมายในอังคตตรนิกาย ทุกนิบาต ในวินัยปิฎก ในอิตติวุตตะกเถ เป็นต้น การ
ที่พระพุทธเจ้าวางรากฐานให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชน
ทั้งหลาย ภาครัฐก็เกิดเสถียรภาพความมั่นคงไปด้วย ทั้งนี้เพราะอาศัยศาสนาพัฒนาพลเมือง
ของตน

4. สมดุลภาพระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์จะมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นก่อนบ่อยครั้ง จนเป็น
เหตุให้มีการปรับปรุงศาสนาธรรม แล้วภาครัฐจะเข้ามาช่วยเป็นผู้อุปถัมภ์ วิธีการของรัฐที่เข้ามา
ช่วยเป็นกำลังให้กับคณะสงฆ์ ในการปฏิบัติศาสนกิจให้สมบูรณ์ หรือช่วยสนับสนุนทางฝ่ายศาสนา
แก้ไขชำระให้บริสุทธิ์ แต่บางครั้งรัฐได้ยื่นมือเข้ามาจัดการโดยตรง ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้ง
อดีต

4.1 พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การเมืองไทย

นับตั้งแต่ชาวไทยรับพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ได้มีเหตุการณ์
เกิดขึ้นในเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังพงศาวดารบันทึกไว้ว่า พระพุทธศาสนา
เจริญได้รับการอุปถัมภ์บำรุง มีคนที่อยากจะอยู่สบายหลบหลีกหน้าที่พลเมืองเข้ามาบวช ถึงกับว่า
ทางฝ่ายรัฐต้องตั้งคณะกรรมการมาทดสอบความรู้พระภิกษุสามเณร คนที่ไม่มีความรู้สมกับเป็น
พระภิกษุสามเณรก็ถูกจับสึกออกไป ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแตกเพราะส่วนหนึ่งเกิดมาจากความไม่

สามัคคี ผู้คนในชาติตั้งก๊กตั้งตัวเป็นใหญ่ ในจำนวนก๊กเหล่านี้มีพระเจ้าฝางเป็นพระภิกษุอยู่ด้วย เป็นผู้นำทัพพระภิกษุมิผู้เข้าร่วมอุดมการณ์เป็นจำนวนมาก เมื่อพระเจ้าตากสินขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้ชำระเรื่องนี้ ซึ่งก็เป็นกรณีที่ฝ่ายรัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระศาสนาโดยตรง เพื่อรักษาเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐเอาไว้

ในสมัยต่อมารัฐก็พยายามรักษาศาสนาให้บริสุทธิ์ ด้วยวิธีการทางด้านกฎหมายหรือนิติบัญญัติ ดังการบริหารภาครัฐ เช่น สมัยรัชกาลที่ 1 ได้ตรากฎพระสงฆ์ขึ้นมาถึง 10 ฉบับ และสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ออก พ.ร.บ. บริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยลำพังตัวคณะสงฆ์เองไม่มีกำลังอำนาจในทางอาญาพอ ต้องอาศัยภาครัฐเข้ามากำหนดให้ โดยยึดหลักการตามแบบฉบับพระวินัยเป็นแม่บท ถ้าหากไม่ยึดหลักการนี้ไว้ให้ดีแล้ว ภาครัฐอาจจะทำการผิดพลาดได้ หรือแม้แต่ฝ่ายสงฆ์เมื่อทางรัฐให้ความอุปถัมภ์แล้ว ถ้าฝ่ายสงฆ์ไม่ดำรงอยู่ในหลักการที่ดีก็อาจจะทำผิดพลาดได้ จะส่งผลให้ภาครัฐทำผิดไปด้วย หากมีการปฏิบัติโดยถูกต้องโดยชอบธรรมแล้ว จะช่วยให้พระศาสนาบริสุทธิ์ดำรงอยู่ได้มั่นคงสืบไป เป็นการรักษาพระศาสนาหรือช่วยสืบต่อพระศาสนาอย่างหนึ่ง

เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นความขัดแย้ง ความเสียหายเกิดขึ้นทั้ง 2 ฝ่าย เพราะว่าเมื่อถอดยศสมเด็จพระสังฆราช ประชาชนและขุนนางผู้ใหญ่ที่เคารพเลื่อมใสพระสังฆราช เกิดผลกระทบกระเทือนทางด้านจิตใจ ทำให้เสียความจงรักภักดี ส่วนผลเสียหายต่อคณะสงฆ์ก็เกิดความขัดแย้งภายใน มีความแตกแยกกันเป็นสองฝ่าย เกิดความขัดแย้งกับทางรัฐ ความสัมพันธ์และการให้ความอุปถัมภ์ก็ไม่เป็นอย่างที่เคยเป็น เหตุการณ์ก็ไม่ราบรื่น ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บ้านเมืองและประชาชน อีกทั้งเป็นเหตุนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงแผ่นดิน และสิ้นสุดรัชสมัยพระเจ้าตากสิน

4.2 รัฐใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการบริหาร

พระยาสิทธิไทรทรงแต่งไตรภูมิขึ้นมาด้วยว่าเป็นวิธีการของฝ่ายปกครอง ที่จะทำให้ประชาชนมีความเชื่อในเรื่องบุญบาปและกรรม แล้วจะได้ปกครองกันง่าย ๆ กล่าวคือไม่มีความกระด้างกระเดื่องต่อภาครัฐ ไม่มีความคิดออกไปในทางอื่น การปกครองที่ง่ายหรือยากถือได้ว่าไม่ใช่สาระที่สำคัญ หากว่าการปกครองที่ง่ายนั้นมีความหมายในแง่ที่ว่า ปกครองให้ได้ผลประโยชน์ดี เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน เกิดความถูกต้องและความชอบธรรม ปฏิบัติถูกต้องถือได้ว่าเป็นการปกครองที่ดี หากปกครองให้ง่ายเพื่อตัวเอง กล่าวคือ ผู้ปกครองจะได้ส่วยผลประโยชน์สะดวกสบาย เป็นไปเพื่อความมุ่งหมายส่วนตัวและพวกพ้อง เป็นไปเพื่อเห็นแก่ตนเป็นการปฏิบัติที่ไม่ชอบ ถือได้ว่าเป็นการปกครองที่ไม่ดี

อาจจะเป็นไปได้ที่นักปกครองบางคน หรือบางยุคสมัยต้องการให้ประชาชนปกครองง่าย ตัวเองจะได้ส่วยผลประโยชน์ได้อย่างสบาย จะได้ครองอำนาจอยู่ได้แบบยั่งยืน ถือว่าเป็นความมุ่งหมายที่ไม่ชอบธรรม แต่ถ้าปกครองให้ง่าย โดยที่ว่าเป็นผลประโยชน์สุขแก่ประชาชน และทำให้เกิดความชอบธรรมขึ้น เรียกว่า การปกครองได้ผลดีเมื่อพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบ ได้ทำหน้าที่เผยแผ่สั่งสอนประชาชนให้รู้ดีชั่ว ถูกผิด ประชาชนมีศีลธรรม มีคุณภาพจิตใจ มีปัญญาเจริญอกงามและอยู่ร่วมกันด้วยดี เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดผลดีเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

ส่วนการปกครองให้ง่ายโดยวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ส่วนตน โดยอาศัยพระพุทธศาสนา หรือพระสงฆ์เป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ แต่ถ้าปกครองให้ง่ายโดยที่ว่าเป็นประโยชน์ ได้มีความร่มเย็นเป็นสุขอยู่ในศีลธรรม ถือว่าเป็นการปกครองที่อาศัยพระพุทธศาสนาอาศัยหลักธรรมอาศัยคณะสงฆ์โดยทางที่ชอบ เพื่อเป็นเครื่องเอื้ออำนวยประโยชน์สุข

การถือกุศลในการปกครองไม่จำเป็นจะต้องถือว่าเป็นเจตนาร้ายใช้เป็นเครื่องมือเสมอไป เพราะบางครั้งถือว่าเป็นการสนับสนุนภาครัฐ โดยมีเจตนาอยู่ที่ความเลื่อมใสศรัทธา บทบาทหน้าที่ของภาครัฐ และส่วนที่เป็นบุคคลก็เป็นผู้นับถือศาสนา อยู่ที่ปฏิบัติในบทบาทการเป็นพุทธศาสนิกชน ถ้านอกจากวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ ก็อาจจะเข้าข่ายการนำเอาพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือทางการเมือง ซึ่งจะก่อให้เกิดผลไม่ดีตามมา หากภาครัฐทำตามหน้าที่อันสูงส่งที่ดีก็จะเกิดตามมา

5. คนยุคประชาธิปไตยกับพระพุทธศาสนา

นับตั้งแต่รัชกาลที่ 1-5 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา มีความแน่นแฟ้นเป็นไปตามแบบแผนประเพณี รัฐกับพระพุทธศาสนาเรียกได้ว่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน วัดมีบทบาททำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นแหล่งศึกษาและวัฒนธรรม รัฐช่วยอุปถัมภ์ปัจจัย 4 มีการก่อสร้างปูชนียสถานและสาธารณูปโภค ภาครัฐยังได้ช่วยออกกฎหมายและกฎพระสงฆ์ เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ 1 รัฐได้ช่วยอุปถัมภ์บำรุงกิจการพระศาสนาโดยเฉพาะด้านการศึกษา ในปัจจุบันก็มีร่องรอยของประเพณีต่าง ๆ เหลือไว้ให้เห็น เช่น การพระราชทานพัดเปรี๊ยะ เป็นต้น แม้ในตอนแรกที่รับอิทธิพลความเจริญสมัยใหม่จากตะวันตก ก็พยายามให้พระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการดำเนินการศึกษา หรือปรับปรุงการศึกษาของประเทศ หากกล่าวถึงพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยร่วมกับพระพุทธศาสนา ดังนี้

5.1 ผู้นำยุคใหม่กับวิสัยทัศน์ทางพระพุทธศาสนา

หลังจากนั้นมาเข้าสู่ยุคใหม่ประเทศไทยรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามาอย่างหลากหลาย พัฒนาการประชาธิปไตยตามสถาบันศาสนากับรัฐ เป็นไปในรูปแบบพิธีกรรมเป็นส่วนมาก รัฐผู้ทำหน้าที่ปกครองได้รับการศึกษาแบบใหม่จากตะวันตก อาจจะไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนาเท่าที่ควร แต่ก็ยังมีความรักและอยากอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนา ดังบรรพบุรุษเคยปฏิบัติมา หากแต่เป็นการอุปถัมภ์ไม่ถูกเท่าที่ควร จึงเกิดความรู้สึกว่าเรื่องของรัฐกับเรื่องของศาสนาต้องแยกกันไม่ก้าวก่ายกัน อาทิ การศึกษาทางฝ่ายพระสงฆ์กับของรัฐควร เป็นเรื่องต่างคนต่างทำไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารรัฐในยุคปัจจุบันไม่มีความเข้าใจพื้นฐานดั้งเดิม ในทางประเพณีระหว่างรัฐกับศาสนา กล่าวคือประมาณไหนควรมีความสัมพันธ์และอย่างไรควรแยกกัน ขอบเขตของการก้าวก่ายและขอบเขตการเกี่ยวคู่ ถ้าไม่รู้ไม่เข้าใจทั้งหลักศาสนาทั้งพื้นฐานประเพณี อาจเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ และเกิดความสัมพันธ์กันในทางที่ไม่ควรและปฏิบัติไม่ถูกต้อง ส่วนที่ควรจะเข้ามาช่วยเหลือเกี่ยวคู่ร่วมงานกันก็ไม่ทำ ส่วนที่ไม่ควรเข้ามาก้าวก่ายกลับเข้าไปก้าวก่าย สิ่งที่ควรอุปถัมภ์ก็ไม่อุปถัมภ์ และสิ่งที่ไม่ควรอุปถัมภ์ก็ไปอุปถัมภ์ จึงก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามมา ดังสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

สถานการณ์ทางการเมืองในสมัยปัจจุบัน มีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐบาล รัฐบาลชุดต่าง ๆ มักประสบปัญหาความไม่มั่นคง มีพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่พบ รัฐห่วงใยความมั่นคงของตนมากไป จนไม่มีเวลาและจะไม่ค่อยกล้าที่จะมายุ่งเกี่ยวกับศาสนา ยิ่งไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจเรื่องศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีอยู่ด้วย ก็ยิ่งทำให้ไม่กล้าที่จะทำอะไรให้เกิดประโยชน์ต่อศาสนา หรืออาจจะเป็นไปได้ว่าสมัยก่อนพระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจ มีหน้าที่สั่งสอนให้การศึกษาเผยแผ่ธรรม ส่วนฝ่ายรัฐและประชาชนมีหน้าที่ในการจัดสร้างเสนาสนะ ถวายบำรุงด้านปัจจัย 4 อื่น ๆ แต่สมัยปัจจุบันพระสงฆ์มักจะเป็นผู้จัดแจงชวนขวายเป็นเรื่องดังกล่าวนี้เอง การก่อสร้างจึงกลายเป็นงานหลักของพระสงฆ์สมัยปัจจุบัน ต่างฝ่ายต่างก็ไม่ทำตามบทบาทหน้าที่ของตน จึงเป็นเรื่องที่ไม่เข้าใจกันไปในที่สุด จะให้ดีต่างฝ่ายจะต้องหันเข้าหาหน้าที่หลักของตนเอง ความสงบสุขในสังคมยุคประชาธิปไตยจึงจะเกิดขึ้น

5.2 สถานการณ์พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน

ปัจจุบันรัฐรวมอำนาจของพุทธศาสนาไว้ส่วนกลาง นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา อำนาจได้เข้ามาอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ เรียกได้ว่าเป็นการรวมศูนย์อำนาจหรือดึงอำนาจเข้ามาสู่ศูนย์กลาง ทั้งอำนาจฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักร (คณะสงฆ์) ทางฝ่ายคณะสงฆ์ได้ออก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ซึ่งเปิดทางให้แก่การศึกษาที่พระสงฆ์จะได้ดำเนินการออกไปจากศูนย์กลาง จัดการศึกษาได้ทั่วประเทศ และด้านการปกครอง คณะสงฆ์ได้จัดตั้งมหาเถรสมาคมขึ้นเป็นที่ปรึกษาพระมหากษัตริย์ (รัฐ) เพื่อประโยชน์ในทางการศึกษาเป็นสำคัญ หลังจาก พ.ร.บ. ได้ออกมามีผลบังคับใช้ ก็มีลักษณะรวมอำนาจอีกโดยมีเป้าหมายที่จะเปิดช่องทางการดำเนินการดำเนินนโยบายทางการศึกษา แต่สมัยหลังอาจเป็นการรวมอำนาจทางการปกครอง ดัง พ.ร.บ. 2505 นักรัฐศาสตร์ชาวตะวันตกได้วิเคราะห์ไว้ว่า เป็นการดึงอำนาจมารวมไว้โดยให้คณะสงฆ์ขึ้นกับทางฝ่ายรัฐโดยสิ้นเชิง

จากวันนั้นจนถึงวันนี้ ความหลากหลายปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรพระพุทธศาสนา มีความสลับซับซ้อนเท่ากับการเปลี่ยนไปทางสังคม ภาครัฐได้ยื่นมือเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้สงบเรียบร้อย สถานการณ์ในปัจจุบันจะต้องยอมรับความเป็นจริงอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ผู้บริหารในสมัยปัจจุบันทุกระดับในภาครัฐโดยส่วนมากได้รับการศึกษามาแบบตะวันตก และห่างเหินจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยมานาน จึงไม่ค่อยจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนวัฒนธรรมของตนเอง ข้อนี้ควรศึกษาให้รู้ให้เข้าใจให้ถูกต้องและให้เพียงพอ ในเมื่อเป็นสิ่งสำคัญก็ควรจะต้องศึกษา เมื่อศึกษาเข้าใจดีแล้วจะได้ช่วยกันแก้ไขได้ หากเป็นการเร่งด่วนเข้าไปอาจจะไม่ทันการ

สภาพการณ์พระพุทธศาสนาขณะนี้ ถึงเวลาแล้วที่ภาครัฐจะต้องช่วยชำระ สิ่งที่ต้องการชำระโดยรีบด่วน คือ ความไม่รู้ ความไม่เข้าใจ ชำระที่ตัวเองก่อนเริ่มตั้งแต่รัฐเองหรือผู้รับผิดชอบกิจการของบ้านเมืองตลอดทุกระดับ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่จะมาเป็นผู้บริหาร หรือมารับผิดชอบงานต่าง ๆ ต่อไป ด้วยการให้การศึกษาที่ถูกต้อง รวมทั้งพระสงฆ์ที่รับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา

สมัยก่อนนอกจากเรื่องศาสนาแล้วไม่ว่าจะเป็นวิชาการต่าง ๆ ทั่วไป พระสงฆ์จะเป็นผู้นำหน้าทั้งนั้น ส่วนฝ่ายคฤหัสถ์หรือชาวบ้านคนไหนไม่รู้ถ้อยคำทางศาสนา ไม่เข้าใจข้อธรรมพื้นฐาน ไม่รู้จักตัวละครสำคัญ ๆ ในวรรณคดีพุทธศาสนา ก็ต้องนับว่าเป็นคนล้าหลังหรือว่าเถื่อน แต่สมัยนี้ก็กลับตรงกันข้าม ถ้าพระสงฆ์ท่านใดไม่รู้เรื่องราวสมัยปัจจุบัน ไม่เข้าใจเหตุการณ์ พุดถึง

ศัพท์วิชาการสมัยนี้ไม่เข้าใจ แสดงความไม่รู้ออกมาก็ดูน่ารำกิดิ ส่วนคฤหัสถ์ผู้บริหารนักวิชาการท่านใดกล่าวถึงถ้อยคำทางพระพุทธศาสนาผิด ๆ ถูก ๆ ก็เห็นเป็นโก้ดี จะแก้ให้ตรงจุดจะต้องแก้ที่ภาครัฐเอง

6. บทสรุป

หากนับย้อนหลังไป 100 ปี สมัยนั้นผู้นำของสถาบันสงฆ์ คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้รอบรู้ทั้งด้านพระศาสนาและวิทยาการกิจการแห่งโลกในยุคสมัยดำเนินกิจการพระศาสนา แก้ปัญหาต่าง ๆ นำคณะสงฆ์ให้เจริญมั่นคงต่อมาได้ดี องค์พระประมุขก็มีพระปรีชาทรงรอบรู้ทั้งการศาสนาและการบ้านการเมือง ปัจจุบันพระศาสนาตกอยู่ท่ามกลางวิทยาการ และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ผู้บริหารผู้รับผิดชอบงานพระศาสนาและการเมือง ควรจะต้องมีความรู้เท่าทันสถานการณ์ และศาสตร์สมัยใหม่มากขึ้นอีกให้มีอัตราส่วนที่เหมาะสมกับผู้รับผิดชอบกิจการบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็ผู้นำ ผู้บริหาร นักวิชาการ หรือมีฐานะใด ๆ ก็ตาม จะต้องเป็นผู้เข้าถึงพื้นฐานของไทย รวมถึงศาสนาและวัฒนธรรม และต้องพัฒนาการด้านความคิดและสถานการณ์ร่วมสมัย ความคิดของชาวตะวันตกและสถานการณ์ของโลกเท่าที่เป็นสภาพแวดล้อมซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงจะทำหน้าที่ให้เป็นผลดีได้ หากผู้นำมีความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนา กล้านำเอาข้อปฏิบัติที่ถูกต้องดึงามไปสู่ภาคปฏิบัติการ จะช่วยให้สถาบันพัฒนาไปมากกว่านี้ จะไม่ปล่อยให้สภาพของคณะสงฆ์ล้าหลัง หรือบางครั้งอาจตกเป็นเครื่องมือของคนที่มีคิดมิชอบได้ กลายเป็นที่ำนาของคณบางกลุ่มหรือนักการเมืองบางคน ถ้าผู้รับผิดชอบการพระศาสนาและกิจการบ้านเมือง ได้มีการศึกษาที่ดีเข้าใจอย่างถ่องแท้ มีการศึกษาชนิดที่เข้าใจถึงพื้นฐานของไทย สภาพปัญหาเช่นนี้ก็คงไม่เกิดขึ้น ถึงมีก็มีน้อย

อย่างไรก็ตาม กระบวนทัศน์การพัฒนาที่เห็นพ้องต้องกัน ตามบทบาทหน้าที่ที่เคยมีมาเมื่อครั้งพุทธกาล ระหว่างรัฐกับสถาบันพระพุทศาสนายังเป็นไปด้วยดีคือภาครัฐให้อุปถัมภ์ ให้พระสงฆ์มีกำลังใจในการทำหน้าที่ในการเผยแพรธรรม สั่งสอนประชาชนในสิ่งที่ถูกต้อง ตลอดจนสั่งสอนแนะนำแก่ผู้ปกครอง (รัฐ) ถ้ามีพลเมืองเข้าไปเบียดเบียนทำลายพระพุทศาสนาให้เกิดความเสียหาย ก็ไปนำเอาคนเหล่านั้นออกมาหรือช่วยในด้านกำลังที่จะแก้ไขสิ่งเสียหาย ส่วนพระสงฆ์จะทำหน้าที่ก็ให้เป็นอิสระในการเผยแพรสั่งสอนธรรม ส่งเสริมให้ท่านศึกษาค้นคว้า เชิดชู

ธรรมและบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ในทางตรงกันข้ามหากเอาสถาบันพระสงฆ์มาเป็นเครื่องส่งเสริมอำนาจ เป็นเครื่องใช้ให้ตนสามารถเสวยอำนาจ หรือแสวงหาประโยชน์ได้มากขึ้น

อย่าปฏิบัติในลักษณะที่ทำให้พระสงฆ์เกิดความรู้สึกที่ต้องพึ่งรัฐ ต้องขึ้นต่อรัฐบาล อิงแอบผู้ปกครอง เห็นห่างจากประชาชน อาจจะเป็นผลดีแก่ผู้ปกครองในระยะแรก ๆ นาน ๆ เข้าก็จะเป็นผลเสียแก่รัฐ เมื่อพระสงฆ์ขึ้นต่อรัฐต่อผู้ปกครองฝ่ายเดียว โดยฝากความหวังไว้ให้กับผู้ปกครองทางการเมือง อำนาจในทางประชาชนจะค่อย ๆ จืดจางเสื่อมหายไปแล้วต่อแต่นั้นคณะสงฆ์ก็กลายเป็นสถาบันลอยไม่มีหลัก ไม่มีประโยชน์จะช่วยอะไรแก่รัฐ นั่นคือการทำร้ายกระบวนการพัฒนาที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต หากพระสงฆ์ได้ทำบทบาทหน้าที่อย่างอิสระ ให้ประชาชนรู้จักธรรม รู้สิ่งที่ชอบที่ควร ประพฤติปฏิบัติชอบ พัฒนาทั้งกาย ศีล จิต ปัญญา เสร็จแล้วผลประโยชน์ก็มาตกแก่รัฐ และอำนาจที่เป็นไปโดยชอบธรรมของพระสงฆ์ที่มีต่อประชาชน ก็กลับมาเป็นเครื่องเอื้ออำนวยแก่การเมืองการปกครองที่เป็นไปโดยชอบธรรมเช่นเดียวกัน นั่นคือกระบวนการพัฒนา ระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักรในยุคประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

ก. พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย** (ฉลองสิริราชสมบัติ 50 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พุทธศักราช 2539) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. (2525). **พระไตรปิฎก ภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข. ภาษาไทย (หนังสือทั่วไป)

จ่านงค์ ทองประเสริฐ. (2520). **พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.

เฉลิมพล โสมอินทร์. (2546). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล.

- เชาวน์วัศ เสนพงศ์. (2547). **การเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ, ศ.ดร. (2521). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. (2539). **รัฐกับพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- ประสาร ทองภักดี. (2540). **กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ปรัชญา เวสารัชช์, รศ.ดร. (2544). **ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 21, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พิฑูร มลิวัลย์. (2525). **หลักธรรมสำหรับการปกครอง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). **ธัมมิกสังคมนิยม**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- วัชรินทร์ ปัญญาประเสริฐ. (2538). **พุทธศาสนากับการพัฒนาประชาธิปไตย**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วัชร ทรวงประทุม. (2547). **ความคิดทางการเมืองในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิรัช ธีรพันธ์เมธี. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). **พุทธปรัชญาการปกครอง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว.
- วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐิ์และคณะ, รศ. (2549). **การเมืองการปกครองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 16, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2527). **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2529). **รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- สิรภพ เหล่าลาภะ. (2545). **พุทธศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด.
- สุชีพ ปุญญาอนุภาพ. (2542). **พระพุทธศาสนากับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.